

References

1. Bojchenko S. Osnovni prychny ta faktory smertnosti naselennja Chernigova (za materialamy metrychnykh knyг XIX – pochatku XX st.) / S. Bojchenko // Siverjans'kyj litopys. – 2016. – №4. – S.48–54.
2. Derzhavnyj arhiv Kyi'vs'koi' oblasti. – F.2. – Op.177. – Spr.591. – 12 ark.
3. Tam samo. – F.782. – Op.2. – Spr.415.
4. Kryvosheja I. I. Shljahta Umanshyny v impers'ku dobu (kinec' XVIII – persha polovyna XIX st.) / I. I. Kryvosheja. – Uman': VPC «Vizavi» (Vydavec' «Sochins'kyj»), 2014. – 254 s.
5. Lojek Je. Istorija prekrasnoi' Bitynky: pro zhyttja Sofii' Vitt–Potoc'koi' (1760–1822) / Je. Lojek. – K., 2005. – 448 s.
6. Pererva V. S. Grafynja Oleksandra Branyc'ka (1754–1838). Najshhedrisha mecenatka istorii', abo Jak staty nezabutu' oju zhinkoju / V. S. Pererva. – Bila Cerkva: Vydavec' Pshonkivs'kyj O. V., 2016. – 480 s.
7. Funduklej I. I. Statisticheskoe opisanie Kievskoj gubernii / I. I. Funduklej. – Ch. I. – Sankt–Peterburg: Tipografija MVD, 1852. – 592 s.
8. Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrai'ny. – F.442. – Op.136. – Spr.190 a. – 8 ark.
9. Tam samo. – Op.141. – Spr.319. – 7 ark.
10. Tam samo. – Op.784. – Spr.145. – 8 ark.
11. Tam samo. – Op.794. – Spr.194. – 3 ark.
12. Tam samo. – Op.801. – Spr.90. – 11 ark.
13. Tam samo. – Op.807. – Spr.266. – 19 ark.
14. Tam samo. – Op.809. – Spr.143. – 81 ark.
15. Tam samo. – Op.811. – Spr.197. – 39 ark.
16. Tam samo. – Op.812. – Spr.101. – 18 ark.
17. Tam samo. – F.533. – Op.1. – Spr.37. – 58 ark.
18. Tam samo. – Op.2. – Spr.419. – 2 ark.
19. Tam samo. – Op.2. – Spr.692. – 10 ark.
20. Ciborovs'kyj O. M. Dynamika chysel'nosti naselennja mista Kyjeva ta jogo pryrodnyj ruh za materialamy kyi'vs'kyh doslidnykiv XIX stolittja / O. M. Ciborovs'kyj, V. M. Soroka // Ukrai'na. Zdorov'ja nacii'. – 2015. – №1. – S.76–83.
21. Chubina T. Shhensnyj Jezhy Potoc'kyj: biografichnyj narys / T. Chubina // Naukovi pracj: Naukovo–metodychnyj zhurnal. – T.88. – Vyp.75. Istorychni nauky. – Mykolaiv: Vyd–vo MDGU im. Petra Mogyly, 2008. – S.133–139.
22. Bobrowski T. Pamietnik mojego zycia / T. Bobrowski. – Warszawa, 1979. – T.1. – 505 s.
23. Działyńska H. Pamietka przeszłości. Wspomnienia z lat 1794–1832 / H. Działyńska. – Warszawa, 1960. – 575 s.
24. Główna przyczyna nerwowości // «Przewodnik Zdrowia, Pismo poświęcone pielęgnowaniu zdrowia i sposobowi życia według praw i wskazówek przyrody». – Berlin, 1897. – №11. – S.87.
25. Konopacki Sz. Pamietniki / Sz. Konopacki. – Warszawa: Drukarnia Granowskiego i Sikorskiego, 1899. – 152 s.
26. Lasocki W. Wspomnienia z mojego zycia / W. Lasocki. – Kraków, 1933. – T.1. W kraju. – 495 s.
27. Napierała A. Publiczna strona zycia prywatnego. O zdrowiu, higienie i długowieczności na łamach poradników i czasopism higienicznych w drugiej połowie XIX wieku / A. Napierała // Życie Prywatne Polaków w XIX wieku. – Olsztyn, 2013. – S.349–365.
28. Olizar N., Pamietniki / N. Olizar. – Lipsk, 1871. – 211 s.
29. Rawita–Gawroński Fr. Moje przygody w roku 1863–1864 w Kijowie / Fr. Rawita–Gawroński. – Warszawa, 1922. – 118 s.
30. Tarszę E. Zamieć w stepach. Opowiadanie obywatela z polskiej, w pierwszych latach XIX wieku / E. Tarszę. – Petersburg, 1862. – 120 s.
31. Woźniak K. P. «...Lubo na ciebie słabujący» – człowiek w chorobie i wobec choroby w świetle pamietników XIX wieku / K. P. Woźniak // Życie Prywatne Polaków w XIX wieku. – Olsztyn, 2013. – S.367–383.

Yartsun I. O., PhD student at History Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (Ukraine, Uman), yulia.yartsun90@gmail.com

Diseases of the nobility and their treatment in the 19th century (based on Kyiv province materials)

Discovering the history of everyday life of the privileged strata in society on the Ukrainian territories, the author draws attention to the aspect of health, hygiene, diseases and their treatment as a guarantee of life among the nobility of Kyiv province in the 19th century. Realizing the goal of research, to identify the causes of mortality and major diseases which were common among the nobility in the province of Kyiv in the 19th century based on the analysis of contemporary memoirs and archival sources, the author makes the following conclusions. Firstly, the causes of death were not only diseases. Neglecting their own lives, which can be seen from conducted duels as a way

to demonstrate their nobleness, was widespread and common. Secondly, the death was treated as «God's will» consequently the following interesting fact appears: the medical profession was not always synonymous with respect in society. Noble families often chose to ask God but medicine for help. However, it was fashionable to have their own family doctor. Thirdly, treatment methods were often inadequate. They did not give the desired effect, perhaps, that was the reason for being unpopular with the society of official medicine.

Keywords: nobility, Kiev province, 19th century, memoir literature, diseases, hygiene, medicine.

* * *

УДК 94(477+100)«1914/1918»:355.4

Лозинський А. Ф., кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (Україна, Львів), lozynskiy@gmail.com

ГАЛИЧАНИ НА ФРОНТАХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Сучасна українська історична наука мало звертає уваги до питань участі й ролі галичан–українців на фронтах Першої світової війни. Фактично майже в усіх бойових діях на фронтах війни у складі австро–угорської армії брали участь українці, мобілізовані з території Східної Галичини й Західної Волині.

Особливі зразки звитяги і героїзму у бойових діях проти російської армії продемонстрував легіон УСС. Приклади витривалості та мужності показували й українські галичани, які не вагаючись пішли на фронт у вир бойових дій. Австрійці відзначали, що українки стали першими жінками в збройних силах тодішніх європейських держав. У боях на Італійському фронті брав участь і наймолодший воїн Першої світової війни – семирічний хлопчик з–під Тернополя Мирослав Луцишин, який служив рядовим медичної служби в армійському військово–польовому шпиталі.

Проявили себе і українські моряки, які проходили службу на Адріатичному морі. Особливо вони відзначилися у підводному флоті та військово–морських санітарно–медичних підрозділах.

Ключові слова: Перша світова війна, галичани на фронтах, легіон Українських січових стрільців, жінки–військовослужбовці, українські моряки, звитяга, героїзм, мужність.

Сучасна українська історична наука незаслужено мало звертає уваги до питань участі й ролі галичан–українців на фронтах Першої світової війни. Через це створюється враження, що вони воювали на фронті лише в складі легіону Українських січових стрільців (УСС). Даній проблемі присвячені окремі публікації Д. Адамка, О. Калініченка, М. Кравчука, О. Мазура, І. Мягкого, І. Патера, О. Реєнта та ін., де зустрічаються певні відомості про українських військовослужбовців австро–угорської армії та спеціальні дослідження М. Гуйванюка, В. Гордієнка, М. Литвина, К. Науменка та ін., що стосуються історії українського січового стрілецтва. З аналізу історіографії можна зробити висновок, що основна увага вітчизняних науковців направлена на дослідження політичної, соціально–економічної та культурної історії Австро–Угорщини, і лише фрагментарно згадується про її збройні сили. В основному пов'язуючи їх діяльність з формуванням національної армії в роки Першої світової війни.

Тому, необхідність зруйнувати цей стереотип потребує посиленої уваги дослідників, треба зайнятися поглибленням вивченням ролі галичан–українців в австро–угорській армії. Вивчення цієї проблеми, також, дає змогу переосмислити роль українських військовослужбовців у розвитку військового руху та військового будівництва загалом в роки Першої світової війни.

Метою статті є висвітлення участі галичан–українців у бойових діях австро–угорської армії на фронтах Першої світової війни.

Фактично майже в усіх баталіях на фронтах Першої світової війни у складі австро–угорської армії брали

участь українці, які здебільшого були мобілізовані з території Східної Галичини й Західної Волині [2, арк. 504]. Зокрема, О. Луцький (1883 р. н.), разом із трьома молодшими братами, за проявлену хоробрість у боях був нагороджений імператорською медаллю. Наприкінці війни він став ад'ютантом архієпископа В. Габсбурга (Василя Вишиваного). Австрійською медаллю за проявленій героїзм був нагороджений Г. Кушнір (уродженець с. Шили Збараського повіту). Потрапивши у російський полон йому вдалося не лише самому втекти, але й врятувати життя кількох полонених галичан [3, арк. 9]. В травні 1915 р. командир роти М. Хронов'ят (1894 р. н.) брав участь у боях за Перемишль. У бою з росіянами його рота здобула с. Пролківці, захопивши 200 полонених і багато боєприпасів противника. За проявлену хоробрість українця нагородили медаллю й у ранзі командира сотні перевели на Італійський фронт [3, арк. 309–310]. Вчителя із Рогатинщини П. Бігуса під час бою поранили. Тривалий час він лікувався у Моравії [9].

Особливі зразки звитяги і героїзму у бойових діях проти російської армії продемонстрував легіон УСС. У вересні 1914 р. за наказом австрійського генерала П. Гофмана новосформований з українців військовий підрозділ відправився на фронт у Карпати. Зокрема, для оборони сіл Нижні Верещки (тепер Воловецький р-н Закарпатської обл.) та Гусне (тепер Турківський р-н Львівської обл.) було вислано сотню В. Дідушка, що успішно відбила наступ росіян на Верещкому перевалі [6, с. 64]. Наприкінці вересня в запеклих боях із російськими козаками частинами українські стрільці звільняють села Славське, Лавочне, відзначаються в боях на горах Татарівка і Чиряк (тепер Сколівський р-н Львівської обл.). Вперше українські стрільці В. Дідушок, Л. Коберський та ін. були відзначені австрійською нагородою – Срібною медаллю хоробрості.

В січні–лютому 1915 р. австро–німецьке командування розпочало наступ, що отримав назву «Карпатської битви». У цій військовій операції, в боях проти росіян, брали участь й українські добровольці, до яких австрійці спочатку відносились досить скептично. Особливо ефективною була служба розвідки УСС, що входила до складу 130-ї бригади австро–угорської армії.

В лютому 1915 р. розпочала свій бойовий шлях Гуцульська сотня УСС. Гуцули проявили себе в боях у районі Торунсько–Вишківського перевалу, між містами Міжгір'я (тепер Закарпатська обл.) і Долина (тепер Івано–Франківська обл.). В складі Гуцульської сотні особливо відзначився 17-річний О. Зінь [11].

У квітні–травні 1915 р. легіон УСС вів запеклі позиційні бої у Карпатах за гору Маківка (тепер Сколівський р-н Львівської обл.). Українцями вдалося повністю зірвати стратегічні плани російського супротивника. У важких боях стрільці зазнали великих втрат, зокрема, полягли: І. Бехметюк, М. Білячук, В. Вітенюк, І. Ганушак, С. Гаврилюк, В. Генік, О. Григорчук, І. Гільтайчук, І. Грицюк, П. Данишук, Т. Дупрейчук, М. Дячук, В. Іличук, Ф. Карпин, О. Коношевський, І. Лаврук, М. Максимюк, І. Матійчук, О. Матковський, М. Михайлюк, Д. Мицканюк, В. Палійчук, Д. Петрів, Ф. Пик, Ю. Пітиляк, К. Попенюк, І. Ребенчук, Д. Савчук, Д. Снітович, М. Стефанський, Г. Стефурак, М. Стратійчук, П. Тимчишин, Б. Ткачук, Д. Цвілінюк, Ю. Шевчук, О. Федорчак, Д. Формусяк, М. Юзьвяк та багато інших стрільців [20]. Генерал

І. Фляйшман, командир 55-ї австрійської піхотної дивізії, якому підпорядковувався легіон УСС, наголошував, що «українські стрільці двічі рішили бій в нашу користь. Вони можуть гордо глядіти на свої подвиги, бо повсякчасно залишаться в історії слава їхніх хороших діл та золотий лавровий листок в історії їхнього народу» [23, с. 33]; а українська газета «Діло» 2 травня 1915 р. зазначала, що «Битва на Маківці, це перша велика спроба галицьких українців стати самим активним чинником історії, стати ковалями й творцями свого майбутнього» [4]. Надіслала лист подяки січовим стрільцям і Загальна Українська Рада: «У Вас віджили давно минулі дні слави українського народу, через Вас повернули часи визвольних воєн України. У Вас воскрес дух Хмельницьких, Мазепів!... Ваша завзята героїчна боротьба на полях огню і смерті вінчає Вас лаврами воєнної слави, а українському народові добуває місце між народами Європи» [7, с. 11–12]. Феномен високої боєздатності й ідейної переконаності січових стрільців пояснюється, також і тим, що більшість з них мали вищу чи середню освіту, та сформований патріотичний світогляд. Серед офіцерського складу було чимало осіб із науковим ступенем.

Слід відзначити, що серед січових стрільців було чимало талановитих особистостей, які у майбутньому мали значний вплив на розвиток української та світової політичної думки. Зокрема, «приписавши» собі два роки, пішов добровольцем на фронт уродженець містечка Ясло на Лемківщині стрілець 5-ї сотні 1-го полку УСС Володимир Босий¹ (1899 р. н.). В період існування Української Держави працював в уряді гетьмана Павла Скоропадського, а за Директорії УНР воював з більшовиками в рядах УГА. У середині 20-х років він емігрує в Канаду, де активно займається політичною діяльністю, спортивною і соціальною роботою. В. Босий став відомим канадським публіцистом та діячем українського гетьманського руху за океаном. Крім цього, він один із перших сформулював концепцію західної «мультікультурності» – програми створення гармонійного багатокультурного суспільства у Північній Америці [22].

У червні 1915 р. австрійські війська здійснили т.зв. Горлицьку операцію, під час якої легіон УСС брав участь у боях за міста Болахів і Галич (тепер Івано–Франківська обл.). В ході операції відзначився курінь М. Тарнавського та сам його командир. Учасник цих подій, стрілець Л. Лепкий згадував, що австрійці «давали йому найтяжчі доручення. Коли б не бистра орієнтація в терені, величезний воєнний досвід і холодна кров його, то при першій ліпшій такій дорученні і він і його «хлопці» були б згнули до ноги» [16, с. 11].

Інший патріотичний приклад показав Д. Вітовський. Коли наприкінці червня 1915 р. легіон УСС увійшов до Галича, він як сотник і одночасно новопризначений комендант міста дав вказівку скинути з ратуші російський прапор і встановити український – синьо–жовтий. Це ледь не коштувало йому військової кар'єри. Австрійські офіцери відчули себе ображеними, адже українські стрільці відверто показали, що борються за відновлення

¹ Його онук у 80-х роках ХХ ст. став одним з найкращих хокеїстів всіх часів і народів. Рекорд результативності (у 752 матчах регулярного чемпіонату НХЛ закинув 573 шайби – у середньому 0,76 шайб за гру) канадця українського походження, нападника Майка Боссі (Михайла Босого) – найвищий показник результативності в НХЛ, – неперевершений і до сьогодні.

своєї держави, і вимагали покарати Д. Вітовського «за деспект австрійської влади» [17, с. 28]. Однак, піддати санкціям українця, який відважно боровся на фронті, австро-угорське командування не наважилося. В результаті успішно проведеної Горлицької операції почався масовий відступ російських військ з Галичини.

У липні 1915 р. легіон УСС, перебуваючи у складі 130-ої бригади австро-угорської армії, розквартирувався в західній частині сучасної Тернопільської обл., поблизу річки Золота Липа. Саме там українських вояків відвідав майбутній останній імператор Австро-Угорщини (1916–1918 рр.) ерц-герцог К. Габсбург. Командування січових стрільців звернулося до нього з проханням реформувати легіон в полк. Таку ідею підтримала і Загальна Українська Рада. На початку серпня 1915 р. імперське військово командування дало згоду перетворити легіон УСС в полк УСС чисельністю 1700 стрільців.

У перші місяці осені 1915 р. полк УСС вів бойові дії на території між річками Серет і Стрипа (тепер Тернопільська обл.). Особливо важкі бої з росіянами відбувалися на початку вересня за гору Лисоня (тепер Бережанський р-н Тернопільської обл.). В результаті кровопролитної боротьби у рядах УСС залишилось всього 150 військовослужбовців, загинули майже всі старшини, які брали участь в боях. Загальна кількість загиблих, поранених і полонених досягла 700 осіб. У листопаді відбувалася битва за розташоване на річці Стрипа село Семиківці (тепер Тербовлянський р-н Тернопільської обл.). Австрійське командування кинуло на загрозили ділянку українських стрільців, які змогли ліквідувати російський прорив на фронті [21, с. 129–130].

Під час Брусівського прориву російської армії влітку 1916 р. полк УСС прикривав стратегічний напрямок на Бережани (на горі Лисоня в межиріччі Золотої Липи і Цехівки). Сотні молодих українців загинули поблизу сіл Конюхи та Куропатники на Бережанщині, у серпні-вересні в боях за Лисоню та ін. Вони продемонстрували, що силу українського духу нікому не здолати.

На початку 1917 р. полк УСС бере участь в боях за селище Козова (тепер районний центр Тернопільської обл.), проходить рейдом по тилах ворога через села Купичинці, Бурнаків, Звиняч, Бурдиківці над Збручем. У лютому фронт просуваючись по території Галичини на місяць перемістився на Бережанщину. Важливу роль у цих боях відіграли січові стрільці, що стояли на позиціях біля сіл Куропатники–Конюхи Бережанського повіту. У той час в полку відважно воював сотник, архієпископ В. Габсбург (В. Вишиваний). Наприкінці червня 1917 р. поблизу села Конюхи (тепер Козівський р-н Тернопільської обл.) полк УСС прийняв свій останній великий бій із російськими військами. З понад 900 стрільців в живих залишилось 444 бійці. Мужність та героїзм українських вояків відзначив митрополит УГКЦ Андрей Шептицький у жовтні 1917 р. під час освячення і вручення стрільцям прапора УСС [21, с. 151]. До речі, цей прапор запроєктував стрілець й художник І. Іванець [18].

Під час Першої світової війни приклади витривалості та мужності показували і українські галичанки, які не вагаючись пішли на фронт у вир бойових дій. Жінки демонструвати здатність на рівні з чоловіками виконувати найскладніші воєнні завдання, а в деяких випадках навіть перевершували їх у дисципліні й бажанні битися до останнього подиху. Австрійці відзначали, що українки

стали першими жінками в збройних силах тодішніх європейських держав. Стрільцями і санітарками були понад 30 українок, зокрема: С. Галечко, О. Степанів, Г. Дмитерко, В. Ощипко, О. Кузь, П. Михайлишина та ін. [12]. Срібною медаллю хоробрості після боїв за гору Маківку були нагороджені О. Степанів та С. Галечко. Для О. Степанів це була вже друга військова нагорода, першу – Бронзову медаль хоробрості вона одержала у листопаді 1914 р. за розвідувальну діяльність у ворожому тилу.

Наприкінці лютого у березні 1917 р. в Російській імперії відбулися революційні події, що завершилися падінням монархії, а в Україні у цей час до влади прийшла Центральна Рада. Січовим стрільцям здавалося, що тепер український народ збудує свою власну державу. Однак, згодом виявилось, що шлях до цієї мети ще досить далекий, і не такий простий, як бачилося зразу. Четар УСС М. Заклинський пізніше згадував, що коли утворилася Центральна Рада, то «війна на боці Австрії втратила для усусів увесь сенс. Хоча стрільці не наважилися кинути зброю, духом вони вже були по ту сторону фронту, там, де «сонечко сяє, козацтво гуляє», де творилася своя держава» [10, с. 49].

Ситуація щодо подальшої долі полку УСС різко змінилася після укладення Брестського мирного договору УНР з державами Четверного союзу в лютому 1918 р. М. Тарнавський передав командування полком сотникові О. Микитці, який оголосив наказ, де відзначав: «Відходячи з–поміж січового стрілецького товариства, дякую всім в імені власнім і в імені загальної нашої Справи за совісне сповнювання тих обов'язків, які на кожного з нас наложила отся важна хвиля, коли постає і твориться українська держава, під якої будову клало свої кості і буйні голови стільки наших товаришів... Я вірю, що так, як досі, так на будуче окажется стрілецьтво гідним тої хвилі, гідним носителем тої ідеї, яка його покликкала до життя. Я вірю в це і тому зі спокійним серцем покидаю стрілецькі ряди. Дякую всім разом і кожному зокрема за ту прихильність і довір'я, яким мене всі наділяли. Той образ гарного співжиття задержу в пам'яті на завжди, а почувався б я ще більш щасливим, якщо б серед Українського Січового Стрільцтва задержалася добра і щира згадка про бувшого отамана» [19, с. 426]. Перебуваючи у складі 55-ої австрійської дивізії полк УСС всередині лютого 1918 р. вирушив у похід в Центральну Україну для боротьби з більшовиками. Наприкінці березня полк увійшов до групи військ архієпископа В. Габсбурга (полковника В. Вишиваного), який став командиром січових стрільців. Перебуваючи в Олександрівську (тепер Запоріжжя) і на Херсонщині, стрільці майже не брали участі в бойових діях, оскільки відмовилися проводити каральні акції проти українського селянства.

Стосовно участі галицьких українців в бойових діях австро-угорської армії на інших фронтах, то слід зазначити, що після оголошення першої хвилі мобілізації, ще на початку серпня 1914 р., значна кількість галичан (українці, поляки, євреї – понад 100 тис. осіб) потрапила у змішані армійські військово частини й були скеровані на Балканський фронт. Крім цього, багато українців опинилося у піхотних, кінних і гарматних полках на Італійському фронті. Серед них були: М. Заплітний; І. Кисіль; З. Турчанський; В. Філь (родом з с. Глібів Тербовлянського повіту на Тернопільщині); А. Палій (1893 р. н.) після закінчення однорічної старшинської

школи навесні 1915 р. був мобілізований на фронт. З квітня 1917 р. виконував обов'язки військового перекладача, згодом члена комісії з розподілу воєнного майна між Австро-Угорщиною та УНР; Ю. Головінський (1884 р. н.) у 1915 р. пішов на фронт; В. Комарницький і О. Шаран (родом з сіл Дівче і Береговець Турківського повіту на Львівщині) воювали у складі кавалерійських полків, і повідомляли, що здебільшого через бездарне австрійсько-німецьке командування багато військовослужбовців на Італійському фронті потрапляло в полон [14, с. 191].

У боях на Італійському фронті брав участь і наймолодший воїн Першої світової війни – семирічний хлопчик з-під Тернополя М. Луцишин. У липні 1915 р. він отримав важке поранення під селом Озерна (тепер Зборівський р-н Тернопільської обл.). Медики військово-польового шпиталю 3-ої австрійської армії вилікували його та забрали із собою. У подальшому він служив у цьому ж військово-польовому шпиталі санітаром по догляду за хворими вояками. Як рядовий медичної служби пройшов бойовий шлях дорогами Сербії та Південного Тіролю (Італія). У десятилітньому віці отримав звання кайзер-егеря [15].

Важливу роль під час війни в австро-угорських військово-морських силах відігравали українські моряки, які проходили службу на Адріатичному морі. Особливо вони відзначилися у підводному флоті. Так, серед 43 командирів підводних човнів вихідцями з українських земель були: С. Горняк фон Хорн, Й. Голуб, Л. Чичерий, Ю. Бакай та ін. Зокрема, Й. Голуб разом з матросам, вихідцями із Галичини, виконав 4 бойових походи, потопив британський есмінець «Фенікс», три ворожих пароплави та 28 вітрильників [13]. В санітарно-медичних підрозділах на флоті слід відзначити трьох найвідоміших військових лікарів-українців – адмірала **Я. Окуневського** (родом з Буковини), контр-адмірала О. Зарицького (народився на Тернопільщині), полковника М. Рожанківського (уродженця м. Броди на Львівщині) [1, арк. 1–5; 5; 8; 24].

Бойові дії, героїзм і жертвність українських військовослужбовців-галичан під час війни були відзначені австрійськими нагородами: солдатською медаллю «За хоробрість» (золотою та срібною), медаллю військових заслуг «Signum Laudis», орденом Франца-Йосифа (трьох ступенів), армійською відзнакою «Хрест військових заслуг» та ін.

Таким чином проведений аналіз свідчить, що галичани відігравали значну роль на фронтах Першої світової війни у складі австро-угорських збройних сил. Їх звитяга та жертвність були запорукою успішної оборони й атакуючої потуги австро-угорської армії і можуть слугувати яскравим прикладом самовідданості і героїзму для нащадків. Перспективним напрямком подальших розвідок у даній проблемі може бути дослідження участі галицьких українців у бойових діях на західноєвропейському театрі воєнних дій під час Першої світової війни.

Список використаних джерел

1. Центральний державний історичний архів України у місті Львові. – Ф.383 (Окуневський Ярослав, адмірал австрійського військово-морського флоту). – Оп.1. – Спр.4.
2. Державний архів Тернопільської області. – Ф.384 (Списки військових бригад, закладів та жителів с. Підволочиська). – Оп.1. – Спр.52.
3. Державний архів Волинської області. – Ф.36 (Лутское поветовое староство). – Оп.1. – Спр.2.
4. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, відділ рукописів. – Ф.9 (Фонд окремих надходжень). – Од. зб. 4083.

5. Адаменко Д. Доктор Орест Зарицький – останній керівник санітарно-медичної служби флоту / Д. Адаменко // Історія государства Габсбургів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ah.milua.org/orest-zarzycki>

6. Берест І. Р. Перша світова війна на землях Східної Галичини і Західної Волині: люди, події, факти / І. Р. Берест. – Львів: Вид-во УАД, 2015. – 324 с.

7. Вістник Союзу визволення України. – 1915. – Ч.19–20.

8. Ганіткевич Я. Українські лікарі: бібліогр. довід. / Я. Ганіткевич, П. Пундій; наук. ред. Л. Пиріг. Кн.3: Учасники національно-визвольної боротьби й українського державотворення, репресовані та реабілітовані лікарі України. – Львів: Афіша, 2008. – 427 с.

9. Гіряк Н. Список утрат УСС / Н. Гіряк // Діло. – 1916. – 24 березня.

10. Збірник «Червона Калина». – Львів: Червона Калина, 1918. – 160 с.

11. Зінь О. Гуцульська сотня УСС (воєнний спомин) / О. Зінь // Гуцули у Визвольній боротьбі. Серія: «Українська воєнна мемуаристика». Т.4. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика»; Київ: Історичний клуб «Холодний Яр», 2009. – 472 с.

12. І сталося на тім світі (Жінки в Українському добровольчому легіоні). 30.05.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukua.facebook.com/notes/olga-malynka/i-stalosya-na-tim-sviti-zhinki-v-ukrayinskomu-dobrovolychnomu-legioni/514582901975335/>

13. Калініченко О. Галицькі підводники «Великої війни» / О. Калініченко // Спілка мариністів міста Одеси. 19.10.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vspp.od.ua/galitski-pidvodniki-velikoyi-viyni/>

14. Комарницький В. Комарники – село на Руському путі / В. Комарницький. – [2-е вид., доповнене]. – Львів: Камула, 2007. – 456 с.

15. Криницька С. Наймолодшим воїном у Першій світовій війні був 7-річний Славо Луцишин з Тернополя / С. Криницька // LIKE: Тернопільські позитивні новини. 26.09.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://like.te.ua/життя/наймолодшим-воїном-у-першій-світовій/>

16. Лепкий Л. Вояк холодної крові й горячого серця / Л. Лепкий // Пам'яті Вождя УГА. – Львів: Червона Калина, 1938. – С.9–15.

17. Литвин М. Історія Галицького Стрілецтва / М. Литвин, К. Науменко. – Львів: Каменяр, 1990. – 200 с.

18. Литвин М. Українські Січові Стрільці / М. Литвин, К. Науменко. – К.: Знання, 1992. – 48 с.

19. Останній приказ отамана М. Тарнавського від 8 січня 1918 р. // За волю України: історичний збірник УСС в 50-ліття збройного виступу Українських Січових Стрільців проти Москви, 1914–1964 / Гол. ред. С. Ріпецький. – Нью-Йорк: Літопис Українського січового стрілецтва, 1967. – С.425–428.

20. Ріпецький С. Про тих, що полягли та проляли кров в боях на Маківці / С. Ріпецький // За волю України: історичний збірник УСС в 50-ліття збройного виступу Українських Січових Стрільців проти Москви, 1914–1964 / Гол. ред. С. Ріпецький. – Нью-Йорк: Літопис Українського січового стрілецтва, 1967. – С.295–313.

21. Ріпецький С. Українське Січове Стрілецтво. Визвольна ідея і чин / С. Ріпецький. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1956. – 360 с.

22. Сек А. Босий, антибільшовик, Українець, який вплинув на політику Канади / А. Сек // Українська правда. Історична правда. Канадіана. 06.02.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2017/02/6/149520/>

23. Українські Січові Стрільці, 1914–1920 / За ред. Б. Гнатевича та ін.; іл. оформл. І. Іванця. – Львів: Накл. Ювілейного комітету, 1935. – 159 с.

24. Щуровський В. Лікарі і медики у Визвольній війні / В. Щуровський // Лікарський зб. Нова серія. Т. III; НТШ у Львові, Лікарська комісія. – Львів: [б. в.], 1996. – С.69–87.

References

1. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u misti Lvovi. – F.383 (Okunevskiy Yaroslav, admiral avstriiskoho viiskovo-morskoho flotu). – Op.1. – Spr.4.
2. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. – F.384 (Spysky viiskovykh bryhad, zakladiv ta zhyteliv s. Pidvolochyska). – Op.1. – Spr.52.
3. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti. – F.36 (Lutske povetovoe starostvo). – Op.1. – Spr.2.
4. Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka, viddil rukopysiv. – F.9 (Fond okremykh nadkhodzen). – Od. zb. 4083.

5. Adamenko D. Doktor Orest Zarytskyi – ostannii kerivnyk sanitarno–medychnoi sluzhby flotu / D. Adamenko // Istoryia hosudarstva Habsburhov [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ah.milua.org/orest-zarzycki>

6. Berest I. R. Persha svitova viina na zemliakh Skhidnoi Halychyny i Zakhidnoi Volyni: liudy, podii, fakty / I. R. Berest. – Lviv: Vyd–vo UAD, 2015. – 324 s.

7. Vistnyk Soiuzu vyzvolennia Ukrainy. – 1915. – Ch.19–20.

8. Hanitkevych Ya. Ukrainski likari: biobliohr. dovid. / Ya. Hanitkevych, P. Pundii; nauk. red. L. Pyrih. Kn.3: Uchasnyky natsionalno–vyzvolnoi borotby y ukrainskoho derzhavotvorennia, represovani ta reabilitovani likari Ukrainy. – Lviv: Afisha, 2008. – 427 s.

9. Hirniak N. Spys utrat USS / N. Hirniak // Dilo. – 1916. – 24 bereznia.

10. Zbirnyk «Chervona Kalyna». – Lviv: Chervona Kalyna, 1918. – 160 s.

11. Zin O. Hutsulska sotnia USS (voiennyi spomyn) / O. Zin // Hutsuly u Vyzvolnii borotbi. Serii: «Ukrainska voienna memuarystyka». T.4. – Vinnytsia: DP «Derzhavna kartohrafichna fabryka»; Kyiv: Istorychnyi klub «Kholodnyi Yar», 2009. – 472 s.

12. I stalos na tim sviti (Zhinky v Ukrainkomu dobrovolchomu lehioni). 30.05.2014 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://ukua.facebook.com/notes/olga-malyuka/i-stalos-na-tim-sviti-zhinky-v-ukrainkomu-dobrovolchomu-lehioni/514582901975335/>

13. Kalinichenko O. Halytski pidvodnyky «Velykoi viiny» / O. Kalinichenko // Spilka marynistiv mista Odesy. 19.10.2013 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vspm.od.ua/galitski-pidvodniki-velikoyi-viiny/>

14. Komarnytskyi V. Komarnyky – selo na Ruskomu puti / V. Komarnytskyi. – [2–e vyd., dopovnene]. – Lviv: Kamula, 2007. – 456 s.

15. Krynytska S. Naimolodshym voynom u Pershii svitovii viini buv 7–richnyi Slavko Lutsyshyn z Ternopolia / S. Krynytska // LIKE: Ternopilski pozytyvni novyny. 26.09.2014 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://like.te.ua/zhyttia/naimolodshym-voynom-u-pershii-svitovii/>

16. Lepky L. Voiak kholodnoi krovy y horiachoho sertsia / L. Lepky // Pamiaty Vozhdia UHA. – Lviv: Chervona Kalyna, 1938. – S.9–15.

17. Lytvyn M. Istoryia Halytskoho Striletstva / M. Lytvyn, K. Naumenko. – Lviv: Kameniar, 1990. – 200 s.

18. Lytvyn M. Ukrainski Sichovi Striltsi / M. Lytvyn, K. Naumenko. – K.: Znannia, 1992. – 48 s.

19. Ostannii prykaz otamana M. Tarnavskoho vid 8 sichnia 1918 r. // Za voliu Ukrainy: istorychnyi zbirnyk USS v 50–littia zbroinoho vystupu Ukrainykh Sichovykh Striltsiv proty Moskvy, 1914–1964 / Hol. red. S. Ripetskyi. – Niu–York: Litopys Ukrainskoho sichovoho striletstva, 1967. – S.425–428.

20. Ripetskyi S. Pro tykh, shcho poliahly ta prolialy krov v boiakh na Makivtsi / S. Ripetskyi // Za voliu Ukrainy: istorychnyi zbirnyk USS v 50–littia zbroinoho vystupu Ukrainykh Sichovykh Striltsiv proty Moskvy, 1914–1964 / Hol. red. S. Ripetskyi. – Niu–York: Litopys Ukrainskoho sichovoho striletstva, 1967. – S.295–313.

21. Ripetskyi S. Ukrainske Sichove Striletstvo. Vyzvolna idea i chyn / S. Ripetskyi. – Niu–York: Chervona Kalyna, 1956. – 360 s.

22. Sek A. Bosyi, antybilshovyk. Ukrainets, yakyy vplynuv na polityku Kanady / A. Sek // Ukrainka pravda. Istorychna pravda. Kanadiana. 06.02.2017 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2017/02/6/149520/>

23. Ukrainski Sichovi Striltsi, 1914–1920 / Za red. B. Hnatevycha ta in.; il. oforml. I. Ivantsia. – Lviv: Nakl. Yuvileinoho komitetu, 1935. – 159 s.

24. Shchurovskyy V. Likari i medyky u Vyzvolnii viini / V. Shchurovskyy // Likarskyi zb. Nova serii. T. III; NTSh u Lvovi, Likarska komisiia. – Lviv: [b. v.], 1996. – S.69–87.

Lozynskyy A. F., *Candidate of Historical Sciences, assistant professor of Department of Humanities and Social Work, Lviv State University of Life Safety (Ukraine, Lviv), lozynskyy@gmail.com*

Galicians in the lints of First World War

Modern Ukrainian historical science pays a little attention to the issues of participation and role of Galician–Ukrainians in the lines of the First World War. In fact, Ukrainians, mostly mobilized from the territory of Eastern Galicia and Western Volyn, took part almost in all battle action in the lines of Austro–Hungarian army.

The legion of Ukrainian Sich Riflemen demonstrated a great heroism in battle action against Russian army. Ukrainian Women from Galicia also showed examples of endurance and courage; they went to the front in the whirligig of military operations without hesitating. Austrians noted that Ukrainian women became the first women in

the armed forces of the European countries at that time. In the battles on the Italian front the youngest soldier of the First World War – a seven-year boy from the Ternopil Miroslav Lutsyshyn took part, the served as a common soldier in the medical service in a military field hospital.

Ukrainian sailors who served on the Adriatic Sea acquitted themselves. They especially came into force in submarine fleet and naval sanitary and medical units.

Keywords: First World War, Galicians in the lines, legion of Ukrainian Sich Riflemen, service women, Ukrainian sailors, heroism, courage.

* * *

УДК 930.2

Григоренко І. В.,
кандидат філологічних наук, доцент, доцент
кафедри української літератури, Національний
педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), iragrigorenko@ukr.net

ПРИВАТНИЙ ЛИСТ ТА ЕПІСТОЛЯРНА ФОРМА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМОДІЇ

Окреслено ключові етапи взаємодії приватного листа та епістолярної форми твору в історичному аспекті. У статті від античності і до ХХ століття розглянуто основні етапи переходу приватного листа в публічну сферу. Автор зауважує, що лист як особливий мовленнєвий жанр це з античних часів починає розвиватися трьома шляхами. Перший: власне приватне листування, яке залежно від автора кореспонденції та тематичного наповнення самого листа залишалось у сфері побутового документа або ж згодом набувало історико–культурного значення. Другий: листи, автори яких заздалегідь розраховували на їх оприлюднення або на широке коло читачів. Лист у цьому випадку ставав зручною композиційною формою для вираження і популяризації власних філософських поглядів, наукових концепцій. Третій: публіцистичні, художні твори, написані у формі листа. У результаті історичного огляду взаємодії приватного листа та епістолярної форми твору автор констатує, що лист як форма літературного твору та епістолярний жанр з часів свого виникнення постійно перебувають на межі літератури і побутового вжитку. За певних суспільно–історичних обставин лист з побутового факту може ставати фактом культурно–літературного життя народу.

Ключові слова: лист, епістола, епістолярна форма, епістолярний жанр, приватний лист, лист митців, літературний факт.

У сучасному житті особливої ваги набуває становлення особистості, принципи її формування та виховання, адже роль особистості у розвитку людства неперервна. Тому дослідників у різних галузях науки, зокрема її історико–філологічного напрямку, цікавить документальний аспект у вивченні місця тієї чи іншої особи в суспільному поступі. Актуальними та важливими засобами таких досліджень є листи, як приватні, так і заздалегідь розраховані на оприлюднення, або художні твори, написані у формі листів, спогадів, щоденників. Приватний епістолярій був і зостається важливим джерелом наукового пізнання, бо саме листування дає змогу повернутися в ту епоху, коли жив і творив автор, простежити його особистісне й творче становлення. Залишаючись фактом особистого життя своїх авторів, така епістолярна спадщина стала частиною культурного життя нації. Це засвідчує епістолярій, наприклад, Г. Сковороди, Ф. Прокоповича, Т. Шевченка, П. Куліша, І. Франка, М. Драгоманова, Лесі Українки, М. Коцюбинського, Є. Маланюка, М. Зерова, І. Багряного, О. Довженка, О. Гончара, В. Стуса та ін.

Сповня епістолярною спадщиною видатних громадських і культурних діячів України скористалися історики, що почали сприймати приватні листи як повновартісне джерело своїх наукових розвідок, зокрема О. Безубець, О. Гончар, І. Старовойтенко, І. Забіяка, О. Колястук, О. Крук та ін. Листи, зокрема письменників, стали об'єктом філософсько–культурологічних студій (Г. Смирнова, Т. Каїрова). Педагогічні перспективи використання письменницького епістолярю досліджували О. Галич, Н. Петриченко, Л. Проців. Теоретичні аспекти